

Gemeente van Christus,

Het is 1 december 1955. Rosa Parks zit in de bus, als er een blanke man instapt. Volgens de rassenwetten in Alabama, een van de zuidelijke staten in Amerika, zou Rosa nu op moeten staan en achterin de bus een plaatsje moeten zoeken. Zo zijn de regels nu eenmaal. Maar deze keer blijft Rosa zitten.

De politie komt er aan te pas: Rosa krijgt een boete van 10 dollar. Maar ze weigert die te betalen. Ze wordt gearresteerd en vervolgens berecht wegens verstoring van de openbare orde (u hoort het goed!). Het hele gebeuren komt ds. Martin Luther King ter ore. Hij besluit een geweldloze boycot op te zetten tegen de busmaatschappij. Na enige tijd dreigt de firma hierdoor failliet te gaan, waarop de directie besluit de rassenmaatregelen in de bussen op te heffen.

Intussen is de rechtszaak tegen Rosa bij het Hooggerechtshof beland. Dit hof stelt haar uiteindelijk in het gelijk. En verklaart de rassenscheiding voor ongeldig. En dat allemaal dankzij een even eenvoudige als creatieve actie van een sterke vrouw. Zó sterk dat ze het aandurfde om het in principe in haar eentje op te nemen tegen een rechtssysteem dat in haar beleving niet alleen háár rechten, maar die van een groot deel van de bevolking aantastten.

We horen in onze schriftlezing van vandaag, evenals twee weken geleden (Ruth), een mooi voorbeeld van heilzaam, grensoverschrijdend gedrag, waardoor mensen tot hun recht komen en de toekomst opengaat. Rosa en Tamar, twee vrouwen, die ondanks alle verschillen, in wezen voor hetzelfde staan. Ook Tamar gaat vastberaden en moedig te werk om tot haar recht te komen! Haar recht en dat van taloos veel vrouwen naast - en na haar, in deze wereld.

Om dat helder in beeld te krijgen, moeten we wel eerst door allerlei tijd- en cultuurgebonden elementen in dit even heftige als pikante verhaal heen kijken.

Het maakt deel uit van het grote Jozef-verhaal. Vlak hiervóór is Jozef door zijn broers aan slavenhandelaars verkocht en weggevoerd naar Egypte. Ná het verhaal over Tamar en Juda volgt het verhaal over Jozef en de vrouw van Potifar. Onze lezing waarin Juda, de oudste broer van Jozef een belangrijke rol speelt, vormt dus een wat merkwaardige onderbreking van de geschiedenis van Jozef.

Nadat ze Jozef verkocht hebben, verlaat Juda zijn vader en broers en trouwt met een Kanaänitische vrouw. Ze schenkt hem drie zonen: Er, Onan en Sela.

Juda zoekt een vrouw voor Er, zijn oudste zoon. Hij trouwt met Tamar. Haar naam betekent: dadelpalm.

“Maar Er was slecht in de ogen van de Heer en daarom laat de Heer hem sterven.” Een merkwaardig Godsbeeld, zouden wij zeggen. Maar in die dagen werd een voortijdige dood gezien als een straf van God.

Omdat Er geen nakomelingen heeft nagelaten, laat Juda zijn tweede zoon, Onan, met Tamar trouwen. Een vroege voorloper van wat later volgens de Thora voorgeschreven zou worden als het zwagerhuwelijk. Dat moest er voor zorgen dat een weduwe niet alleen achterbleef, maar later op haar kinderen kon terugvallen. Weduwenpensioen en AOW en dat soort sociale voorzieningen kende men in die tijd nog niet. Een kinderloze weduwe was, bij wijze van spreken, aan de goden overgeleverd.

Bovendien bleef door dat zwagerhuwelijk de naam van de eerste echtgenoot voortleven en maakte hij alsnog deel uit van de heilsgeschiedenis die ooit zou uitmonden in de komst van de Messias. Wie weet kwam die Messias wel voort uit jouw nakomelingen?!!

Onan heeft er allemaal weinig boodschap aan. Waarschijnlijk omdat als hij inderdaad voor zijn broer nakomelingen zou verwekken bij diens vrouw, de erfenis voor hemzélf en zijn eigen kinderen gedeeld moest worden. Daarom, zo lezen we in vers 9: “...laat hij telkens als hij gemeenschap heeft met Tamar zijn zaad op de grond terecht komen.” Hij gaat dus iedere keer voor het zingen de kerk uit. Hij wil wél de lusten, maar niet de lasten.

Dat hij zich zó aan zijn morele verplichtingen onttrekt en daarmee in feite Tamar een menswaardig bestaan, een toekomst ontzegt, “is zeer slecht in de ogen van de Heer.” En zo komt ook Onan aan een voortijdig einde.

Nu heeft Juda nog maar één zoon over. Gelukkig is die veel te jong om met Tamar te trouwen. Hij stuurt Tamar terug naar haar ouderlijk huis met een belofte: als Sela de huwbare leeftijd bereikt heeft, laat hij hem met Tamar trouwen. Maar je hoort hem denken: mooi niet! Daar is wat aan de hand met die Tamar! Wie weet heeft ze het boze oog, is het een heks! Straks gaat mijn derde zoon er ook nog aan.

En zo ontzegt ook Juda Tamar een menswaardig bestaan.

Ja, die mannen... tegenwoordig zeggen we dan dat ze geitenpaadjes belopen: uit eigenbelang allerlei zijpaden en sluiproutes bewandelen om toch vooral je eigen doel maar te bereiken, ten koste van anderen.

Rosa bleef zitten. Tamar staat op! Ze weigert zich erbij neer te leggen dat deze mannen ieder op hun eigen manier haar toekomst onmogelijk maken. Een toekomst waar ze recht op heeft! Want zó horen we in dit volk van de God van Israël toch met elkaar om te gaan?! Dat we naar elkaar omzien. Ons ontfermen over wie ontferming nodig heeft.

We hebben zojuist gehoord hoe ze op een nogal onorthodoxe manier tot haar recht te komen: ze speelt een gewijde tempelprostituée. In de Kanaänitische godsdienst met vruchtbaarheidsgoden als Baäl en Astarte speelden deze vrouwen een nogal expliciete rol in de vruchtbaarheidsrituelen die deze goden moesten bewegen tot een goede oogst en een vruchtbare veestapel. U kunt zich waarschijnlijk wel iets bij die rituelen voorstellen. En als dat niet zo, dan moet dat ook maar zo blijven.

Tamar gaat met haar schoonvader naar bed en wordt zwanger. Ze vraagt om zijn staf en zijn ring als onderpand; we hebben gehoord hoe het verhaal zich verder ontwikkelt.

Dit verhaal legt heel mooi de dubbele moraal bloot van die tijd, vooral van de mannen van die tijd en van elke tijd, vrees ik: als Juda's vrouw is overleden, zoekt hij troost bij die jonge vrouw die daar de kant van de weg zit. Tamar als troostmeisje dus. Moet kunnen, toch?

Maar als zijn schoondochter zwanger blijkt te zijn terwijl ze niet is getrouwd, roept hij als eerste dat ze op de brandstapel moet. Een marteldood die heel wat vrouwen in de eeuwen daarna, ook in ons land zijn gestorven. Als Tamar de ring en de staf vervolgens naar Juda laat sturen met de boodschap dat ze van de vader van haar kind zijn, ontsnapt ze aan die gruwelijke dood.

Ja, een sterke vrouw. Die niet terugschrikt voor onorthodoxe middelen om te krijgen waar ze in Gods naam recht op heeft: een menswaardig bestaan. Toekomst in het Beloofde land.

Ik moet u bekennen dat ik er erg slecht tegen kan, als ik in deze tijd mensen hoor roepoeteren "waar ze allemaal récht op menen te hebben!" Vliegreesjes ver weg en wintersport en zo, omdat ze dat al twee jaar hebben moeten missen.

Dit gaat om een ander, fundamenteel recht: het recht op een menswaardig bestaan. Om de ervaring dat je terecht bent gekomen in een uitzichtloze situatie... doordat ánderen uit eigenbelang hun verantwoordelijkheid niet nemen. Het recht van de sterkste geldt. En waar dát geldt, zijn de zwakkeren altijd het kind het van de rekening.

Het gevoel van machteloosheid dat je kan overvallen. Omdat je inderdaad volkomen machteloos lijkt te staan tegenover degenen, mannen in dit geval, die de macht in handen hebben. Vergeet niet dat het een patriarchale samenleving is, waarin Tamar leeft.

Het lijkt, evenals in het verhaal van Ruth, te gaan om een onmogelijke mogelijkheid.

En toch,-

Laten we even terugdenken aan Marina Ovsjannikova, de Russische journaliste die afgelopen maart tijdens een live uitzending van het Journaal door het beeld liep en protesteerde tegen de oorlog in Oekraïne. En inmiddels het land is ontvlucht.

Of aan Elnaz Rekabi, die Iraanse sportklimster die zonder hoofddoek meedeed aan de Aziatische kampioenschappen. Bij thuiskomst onthaald door een enthousiaste menigte...anderhalve week geleden is haar ouderlijk huis op onverklaarbare wijze helemaal in puin geslagen.

Denk eens aan al die mannen en vrouwen in China die met een blanco A-4tje de straat op gaan.....

Stuk voor stuk vrouwen, mensen die opkomen voor een menswaardig bestaan. Een leven in vrede en vrijheid. Met een dak boven je hoofd en dagelijks brood op tafel. Die opkomen voor een samenleving waarin, bijbels gezegd, vrede en recht elkaar kussen.

Tamar - de fiere dadel palm - staat daar symbool voor. Naast haar staat Ruth. En daarnaast Rosa...Elnaz, Marina, en al die anoniem gebleven vrouwen als zij.

Zoals de cederbomen / hoog op de Libanon,
staan bij de Levensbron / de nederige vromen.
Die in Gods huis geplant zijn / zij bloeien in Gods licht
als palmen (Tamar!) opgericht. / Hun lot zal in Zijn hand zijn (Psalm 92: 7)

Ja, - maar het gaat vaak wel door heel veel onderdrukking en geweld en soms zelfs door de dood heen. En toch: ze bloeien in Gods licht, hun lot zal in Zijn hand zijn...

Het enige positieve dat er over Juda te melden valt in dit verhaal, is dat hij uiteindelijk zijn eigen kwalijke rol in het hele gebeuren volmondig toegeeft. En dat hij Tamar "een rechtvaardige" noemt. Een tzaddik, in het Hebreeuws. Dat is helaas weg vertaald, terwijl het in mijn ogen nu juist een cruciale term is in dit verhaal. Want het zijn de rechtvaardigen, de tzaddikim, die handelen in de Geest van God. Handelen naar de geest (en niet naar de letter) van de Thora. Die opkomen voor de rechten van weduwe en wees, de armen, de rechtelozen, de eeuwige kinderen van de rekening. En daarin zijn ze voorloopsters of volgelingen van de Messias. Wegbereidsters, om maar eens aan adventsterm te gebruiken.

Tot slot:

We gaan weer even terug in de tijd: in 1959, vier jaar nadat Rosa bleef zitten, verscheen de roman "De laatste der rechtvaardigen", van de Franse schrijver André Schwarz-Bart. Ondertitel: Een aangrijpend epos over de geschiedenis van het Joodse volk. En dat is het. Een zeldzaam indrukwekkend boek. Het begint bij een pogrom in Engeland in het jaar 1185. En eindigt met de laatste der rechtvaardigen: Ernie Levy, wiens leven eindigt in de gaskamers van Auschwitz.

Aan deze roman ligt een oude Joodse legende ten grondslag: De legende van de Lamed-Waw. Dat zijn twee letters van het Joodse alfabet die staan voor het getal 36. In elke generatie moeten er volgens deze legende 36 rechtvaardigen leven. Deze 36 heiligen houden de schepping in stand. Ze ervaren op hun eigen manier allemaal iets van de Goddelijke aanwezigheid in deze wereld. En geven er op hun eigen manier ook zelf gestalte aan. De wereld bestaat dankzij hen; zou er één ontbreken dat kwam er een einde aan de schepping.

Het bijzondere is dat deze 36 rechtvaardigen zich er zelf niet van bewust zijn dat zij één van die 36 zijn. Ook hun omgeving weet het niet; ze zijn anoniem en geven anoniem gestalte aan wat God van hen vraagt.

"De heilsgeschiedenis ontvouwt zich in mensen die met de moed der vertwijfeling bereid zijn om tot het uiterste te gaan en liever de dood riskeren dan een leven te moeten leven dat geen leven is", zegt Eugen Drewermann in een korte beschouwing over het verhaal van Tamar en Juda.

Ja,- die 36 rechtvaardigen blijven anoniem en weten het van zichzelf niet. Van sommigen kun je vermoeden dat ze er een van zijn. Ik zie bepaalde gezichten voor me. Maar ga geen namen noemen.

Mensen in wie zich iets weerspiegelt van de Messias, wiens komst verwacht wordt.

"De zonne der gerechtigheid", wiens geboorte wij Christenen straks weer zullen vieren.

Dat hij ook in óns zelf geboren mag worden,

Amen.